

ШКІЛЬНА ОСВІТА У КОНТЕКСТІ СЕМИ ЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОСТУПІВ

Стаття присвячена історіософському огляду ідеї та еволюції освіти, виділено та охарактеризовано сім основних етапів – «еволюційних поступів» шкільної освіти.

Ключові слова: виховання, шкільна освіта, еволюційний поступ, Homo educatus, людина освічена.

Історія освіти і, зокрема, школи, як і будь-якого іншого суспільного явища, пройшла шлях від ідеї до системної інституції певного рівня досконалості завдяки еволюційним змінам. Стосовно розвитку освіти найбільш прийнятним у контексті моїх філософських поглядів є поняття **«еволюційного поступу»**. Використовую це поняття з декількох міркувань. Перш за все тому, що зміни в освіті відбуваються упродовж тривалого часу. Освіта, як правило, доволі консервативна сфера і зміни, які досить часто називають революційними, ніколи не протікали у дуже обмежений відрізок часу та не призводили до надзвичайно швидких результатів, оскільки результат освіти завжди відкладений у часі: такою є природа освіти. Відтак, для оперування поняттям «революція в освіті» немає підстав. Але заради об'єктивності варто зазначити, що окремі новації в освіті можуть мати ознаки революційних, проте вони також відбуваються у межах певного еволюційного періоду. Використовуючи поняття **«поступ»**, я хочу підкреслити, що внаслідок нарощування змін та їх поширення відбувався супроводжуваний позитивними змінами цивілізаційний розвиток. Зважаючи на філософське осягнення історичних реалій та логіки розвитку освіти, відбулося шість, а нині відбувається сьомий еволюційний поступ освіти.

Філософи, педагоги та історики практично одностайні в тому, що першою ланкою освіти завжди була сім'я, оскільки, як зазначав Кант: «Людський рід

повинен своїми зусиллями поступово, із самого себе, виробляти всі риси, властиві людській природі. Одне покоління виховує інше» [3, с. 399]. Найдавніші батьки, вводячи дітей у контекст життя, прагнули передати їм свій досвід, зрештою вони хотіли, щоб діти успадковували їхній спосіб життя та діяльності, вірування і традиції. Відтак вони навчали дітей усього, що вміли і знали самі. На цьому етапі у зародковій формі виникла педагогічна діяльність, виділилися навчання і виховання, адже «Людина може стати людиною тільки шляхом виховання. Вона – те, що робить з неї виховання» [3, с. 401]. Власне сім'я сформувала ідею школи і стала її прообразом. Зародження ідеї навчання, виховання і розвитку дитини у сім'ї, виокремлення відповідних функцій та ролей стали *першим еволюційним поступом освіти*.

Але пройшли тисячоліття важких зусиль людини, які підготували другий поступ освіти. У XII – III тисячоліттях до Р.Х. людство створило перші пам'ятки писемності. Їх і сьогодні можна бачити на території України, поблизу сучасного Мелітополя. Нині там функціонує Державний історико-культурний заповідник «Кам'яна могила». У 2007 році заповідник внесено до переліку номінацій ЮНЕСКО як найдавніший пам'ятник культури та історії розвитку людства. Російський дослідник Анатолій Кіфішин, який займався дешифрацією цих пам'яток, назвав виявлені зразки писемності протошумерськими [4]. Загальновідомо, що близько 5 тисяч років тому в стародавній державі Шумер виникли перші школи. Було започатковано професійну педагогічну діяльність, системне навчання з визначеною метою, а глиняні таблички стали першими засобами навчання. Головним завданням шумерської школи було навчання юнаків складній технології письма на глиняних табличках, тобто підготовка писарів, насамперед, для потреб управління. Винайдення людиною письма і створення школи як соціального інституту – дві події, які стали визначальними для усього подальшого розвитку людства, вони визначили напрям культурного розвитку цивілізації. Процес розвитку суспільства було забезпечено механізмом збереження та передачі інформації засобами письма та способом залучення кожного нового покоління не тільки до культурної спадщини

попередніх поколінь, а також до готовності творити нові зразки культури. Це був *другий еволюційний поступ освіти*.

Значною мірою, завдячуючи появі письма та створенню такої інституції, як школа, людство досягло сучасного рівня розвитку, що дало нам підстави стверджувати: сучасна цивілізація все більше стає цивілізацією *Homo educatus*. Саме **Людина освічена стала головним суб'єктом сучасності**, яка визначає вектори розвитку суспільства.

Трансформація ідеї школи та пошук моделей її діяльності відбувався в добу античності та продовжує відбуватися нині. Виплекана родиною ідея та практика навчання, виховання і розвитку дитини підштовхнула до появи когорти людей, які стали першими, хто зробив навчання і виховання своєю професією. Фалес та інші мудреці, Піфагор і члени піфагорійського союзу сформувавши засади на яких розвивалася професія педагога. Беручи за основу батьківські функції та, висловлюючись словами Сократа, досвід «повивального мистецтва» софісти і Сократ у Європі, а Конфуцій у Китаї, як перші професійні вчителі, які забезпечували себе засобами для життя тим, що навчали молодь, сприяли *третьому еволюційному поступу освіти*. Їх діяльність розгорнула ідею школи до масштабу суспільного явища, педагогічна діяльність стала професійною, з'явилися перші навчальні заклади. Цей еволюційний поступ завершили Платон і Аристотель, які розвинули ідею школи, створивши Академію та Ліцей – навчальні заклади, що стали базовими моделями в реалізації не тільки ідеї школи, а також ідеї університету, еталонами за яким створювалися навчальні заклади ще багато століть поспіль. У цей період було виокремлено теоретичну і практичну підготовку, сформовано навчальні плани, з'явилися підручники і посібники, було започатковано підготовку учителів, визначено обов'язки держави стосовно навчання і виховання молоді, започатковано ідею законодавчого регулювання освіти, вперше сформульовано освітні вимоги для різних вікових груп населення тощо.

Четвертий еволюційний поступ шкільної освіти відбувся під безпосереднім та визначальним впливом християнства. Потреба християнської

церкви у навчених читати, писати і тлумачити релігійні тексти священнослужителів спонукало до відкриття шкіл при церквах та монастирях, а відтак суттєво розширило можливості для поширення освіти. Відбулося зміщення освіти у бік морально-етичних засад, в основі яких були морально-етичні цінності християнства. Освітнім ідеалом стає людина віруюча, але така, що вміє читати і писати. Зважаючи на це світсько-релігійна влада в особі короля франків Карла Великого (787 р.) зобов'язувала утворювати школи у всіх єпархіях, при кожному монастирі. Київський князь Володимир Великий відразу після запровадження християнства (988 р.) зобов'язав своїх підданих віддавати дітей на навчання.

У кінці десятого століття започатковано перший університет Європи у м. Болонья (Італія). Так було закладено підвалини для розбудови системи шкільної та університетської освіти у Європі.

П'ятий еволюційний поступ шкільної освіти пов'язаний із великим впливом гуманістичних ідеалів епохи Відродження та добою промислового виробництва. У цей період ідея школи та освіти набула багатогранного розвитку. Еволюційний поступ в освіті відбувався під впливом конституйованої педагогічної науки Я.А. Коменським, а запропонована ним класно-урочна система якнайкраще відповідала потребам народжуваного індустріального суспільства. Цю обставину вдало охарактеризував відомий американський філософ Елвін Тоффлер: «Організована на фабричний зразок загальна освіта давала навички читати й писати, навчала початків арифметики, історії та інших предметів. Це був «відкритий курс навчання», – писав він. «Але під ним лежав невидимий або «прихований курс навчання», що був більш важливим. Він складався, і таким залишається й тепер у більшості індустріальних держав, з трьох курсів: пунктуальності, вміння підкорятися й уміння виконувати механічну, одноманітну працю. Для заводської праці – а надто на складальному конвеєрі – були потрібні вправні робітники, причому такі, які виконували б накази керівництва без запитань. Потрібні були чоловіки й жінки, готові бути

рабами біля машин чи в конторах, які б ретельно виконували тяжкі, одноманітні операції» [7, с. 57-58].

Слід зазначити, що школа добре послужила індустріальному суспільству, але й воно урізноманітнило школу, вивільнивши її з-під панівного впливу церкви та ввівши у контекст потреб світського суспільства. Із винайденням способу друкування книг у Європі відкрився шлях для самостійної освіти, чому, зокрема, активно сприяв протестантизм, адже обов'язком кожного батька було навчити дітей самостійно читати Святе письмо. Книгодрукування розширило доступ до освіти та переходу до масової шкільної освіти, яка у свою чергу дала поштовх розвитку шкільної індустрії: будівництву шкіл, виробництву меблів і засобів навчання, що у наші дні є доволі важливим сегментом бізнесу. Окрім того, поширення шкільної освіти сприяло створенню великої кількості робочих місць. Нині це стосується не тільки педагогів, а й працівників таких сфер, як енергетика, промисловість, комунальне і сільське господарство, медицина, торгівля, інформаційні технології тощо. Сучасне суспільство витрачає колосальні ресурси для створення потужної та різнопланової навчальної індустрії: від крейди і зошита, навчальної літератури і комп'ютерних технологій, проектування і будівництва шкільних приміщень до підготовки педагогів. Спрямовані в освіту інвестиції відомі фахівці визнають найбільш ефективними за співвідношенням затрат і отриманого результату.

Відтак школа стала не тільки освітньою інституцією та механізмом соціалізації особистості, а й важливим чинником суспільного розвитку, вагомим споживачем товарів і послуг. Але це, так би мовити, супутні фактори її діяльності. Важливим її надбанням у період зародження індустріального виробництва став гуманізм, пріоритет загальнолюдських цінностей і ліберальна педагогіка. Зусиллями таких європейських мислителів, як Руссо, змінювалося ставлення до дитини. «Виховання кожної людини, – писав Руссо в книзі «Еміль, чи про виховання», – дається природою шляхом безпосереднього розвитку уроджених здібностей». Звертаючись до батьків і вихователів, він закликав їх розвивати в дитині природність, прищеплювати почуття волі і незалежності,

прагнення до праці, поважати в ньому особистість, всі корисні і розумні схильності. Не зважаючи на доволі критичне сприйняття поглядів Руссо, його ідеї мали значний вплив на поширення гуманізму в освіті. Відтак школа мусила переорієнтовуватися на освітні запити людини, враховувати її природні здібності, потреби індивідууму, унікальність та особистісність кожної людини. Проте заради об'єктивності потрібно зауважити, що гуманізм у шкільній освіті утверджувався доволі непросто. Якщо говорити про українську школу, то завдання її гуманізації залишається актуальним й донині.

Зважаючи на запити індустріального суспільства, що все більше утверджувалося у Європі, відомий швейцарський педагог Песталоцці зазначав: «Елементарна освіта, яка готує до індустрії, робить всебічний розвиток особистості завданням професійної підготовки. В той час, як звичайна підготовка до індустріальної діяльності прагне дати у підсумку тільки заробіток, приносячи йому у жертву облагородження людини, елементарна освіта для індустрії не знає іншого шляху до професійної діяльності, як через цілісний розвиток усіх задатків нашої природи, оскільки лише за цієї умови може бути досягнуто облагородження людини» [5, с. 315]. І, хоча ідея всебічного розвитку особистості, швидше за все, – це педагогічна максима, або ідеал, до якого варто прагнути, постановка питання про поєднання підготовки до професійної діяльності із цілісним розвитком «усіх задатків нашої природи» слід розглядати як важливий крок у розвитку шкільної освіти. А твердження відомого педагога про те, що сила серця, тобто моральність людини, сила розуму і сила руки, як фізичні здібності, мають властивість до саморозвитку – важливе методологічне надбання освіти, адже не може бути педагогічного успіху без віри в людину та її спроможність до саморозвитку.

Значний поступ у розвитку теорії та практики освіти, зокрема щодо її гуманізації, зробили такі українські педагоги як Григорій Сковорода, Костянтин Ушинський, Софія Русова, Борис Грінченко, Яків Чепіга.

У межах п'ятого еволюційного поступу освіти було сформовано мережу університетів та навчальних закладів пов'язаних із набуттям різних професій,

утворено начальні заклади, основним завданням яких була підготовка учителів. Так, зокрема, починалася історія Київського університету імені Бориса Грінченка.

Поширення освіти та зростаючі потреби промислового виробництва створили добре підґрунтя для розвитку науки який було скеровано у прагматичне русло «... заради користі для життя і практики» [2, с. 67].

Якщо раніше можна було говорити про якийсь певний тип освітнього ідеалу, то віднині він диференціюється. Освітній ідеал – це людина енциклопедичних знань, але з'являються також освічений та підприємливий джентльмен (Локк), а також інженер, майстер, конторський службовець і робітник: кожен володіє відповідним рівнем знань та може бути освітнім ідеалом у відповідному середовищі.

Шостим еволюційним поступом освіти стало запровадження обов'язковості початкової, а пізніше повної загальної середньої освіти. Цей поступ хоч і відбувався в рамках індустріальних трансформацій, але за своїм значенням він виокремлюється як найбільш системотворчий. Цей процес відбувався у період найбільшого промислового розвитку, у більшості країн Європи – перша половина XIX – початок XX століття. В Україні він охопив період 20-х – 70-х років минулого століття. Запровадження обов'язковості шкільної освіти в Радянському Союзі, до якого належала тоді Україна, стало значним цивілізаційним зрушенням. Безперечно, що воно мало значний історичний вплив на розвиток країни. Але разом з тим, варто також зазначити, що цей процес здійснювався на консервативних засадах комуністичної ідеології та авторитарної педагогіки, він не передбачав розмаїтості освітніх моделей і свободи вибору в освіті. Проте, і в умовах панування авторитарної монопедагогіки Василю Сухомлинському вдалося створити авторську модель школи, розвивати та впроваджувати ідеї освітнього гуманізму, що, зокрема, знайшло відображення у його поясненні, що «хороший учитель» – це насамперед «людина, яка любить дітей, знаходить радість у спілкуванні з ними, вірить у те, що кожна дитина може стати доброю людиною, вміє дружити з

дітьми, бере близько до серця дитячі радощі і прикрощі, знає душу дитини, ніколи не забуває, що й сам був дитиною» [6, с. 49].

Але повернемося до суті шостого еволюційного поступу в шкільній освіті, внаслідок якого вона стала не тільки масовою, а й обов'язковою, а відтак – важливим рушієм суспільних трансформацій у сучасну епоху. Чим більше пропонувані моделі загальної середньої освіти відповідатимуть освітнім запитам Людини освіченої, тим більше розвинутим буде суспільство. Відтак абсолютно зрозумілою є наша рефлексія щодо школи та її місії у швидкозмінюваному світі, адже *нині ми перебуваємо у руслі сьомого еволюційного поступу освіти*. Для нас в Україні важливим є те, наскільки наша освіта відповідає передовим позиціям нового еволюційного поступу освіти.

Якщо у стародавні часи від появи перших зразків писемності до створення школи пройшло приблизно дев'ять тисячоліть, а від появи писемності до технології друку – не менше 12 тисячоліть, то нині час настільки прискорився, що будь-які взаємопов'язані події спричиняють масштабні та надзвичайно швидкоплинні зміни. Найбільш яскраво про це свідчить розвиток цифрових технологій. Нині вони проникли практично у всі сфери людської діяльності. І якщо школа з часу своєї появи практично не змінювалась упродовж декількох тисячоліть, але при цьому майже повністю відповідала потребам суспільства, то нині вона потрапила у круговерть постійних змін і має весь час докладати зусиль щоб зберігати свою актуальність для суспільства.

Власне сьогодні мова повинна йти не стільки про школу у класичному розумінні цього поняття, скільки про різні моделі отримання загальної середньої освіти. Загалом освітні послуги все більше переходять у віртуальний простір. Подібні тенденції були описані Е. Тоффлером ще у 80 роки минулого століття. Сучасні засоби передання інформації змінили функції школи. Якщо раніше діти ішли до школи за знаннями, то сьогодні – не стільки за знаннями, як за способами їх отримання, опрацювання та використання. Діюча школа втратила монополію на знання, яке стало широко доступним завдяки

різноманітним способам накопичення та передавання інформації. Сьомий еволюційний поступ, якщо вести мову про українську шкільну освіту, покликаний завершити з рудиментами авторитаризму єдиних навчальних планів і програм, забезпечити варіативність, гнучкість, максимальну свободу форм, методів, технологій та методик, подолавши таким чином певні негативні наслідки масовості та усереднення освіти, її орієнтацію на середньостатистичного учня та сумнівні результати навчання.

На що варто звернути увагу? Насамперед слід враховувати, що в Україні суттєво зріс освітній рівень населення, який постійно підтримується різними формами професійного зростання. Вище йшла мова про те, що школа вийшла із лона сім'ї. Сучасна модель освіти має виходити з того, що сім'я, у якій батьки – це освічені люди, беруть на себе певну частину функцій школи. Адже незаперечним є той факт, що значна кількість дітей, яка вступає на навчання до перших класів шкіл, вже вміє читати, писати, рахувати, а доволі часто і користуватися комп'ютером. Більше того, певна частина шкіл, зокрема у м. Києві, ставить це умовою зарахування до першого класу. Звісно, зміщення певних функцій від школи до родини вимагатиме від суспільства вироблення стратегії підготовки сім'ї до виконання цих функцій. Це явище потребує вивчення, але висновок може бути таким: школа має бути суголосною із сім'єю в питаннях навчання і виховання, зокрема релігійного, а при можливості передати сім'ї все те, що вона зголоситься виконувати. Звісно, що цей процес має супроводжуватися психолого-педагогічним консультуванням батьків, але, окрім того, що доволі часто дитині у родині комфортніше, для неї можна підібрати оптимальні час, місце і спосіб навчання, буде вивільнено час учителя на дітей, батьки яких не спроможні виконувати такі функції. Слід також враховувати, що в Україні батьки мають право на відпустку до досягнення дитиною 6 років, і те, що держава виплачує батькам значну суму коштів на кожну народжену дитину. Справа за тим, щоб батьки були підготовлені до виконання певних педагогічних функцій та обов'язків. Освіта отримана в сім'ї – явище не нове. Традиції домашніх учителів добре відомі, новим є те, що

значні функції можуть покладатися якраз на батьків, а не на домашніх учителів, хоча роль останніх також зростає, адже доволі часто батьки залучають до занять з дітьми, наприклад для вивчення іноземної мови, педагога – репетитора. То чи є сенс перевантажувати дитину подвійними формами освіти?

Нині через демографічний спад у доволі складному становищі опинилося багато шкіл України. Демографія виразно сформувала проблеми шкільної економіки. За останні 10 років кількість школярів в Україні скоротилася на 2322 тис.: з 6485 тис. до 4163. Серед загальноосвітніх шкіл I-II ступеня (5281) 27,7 % (1461) мають контингент менше 40 учнів. Із 2137 шкіл I ступеня – (806) 37,7 % нараховують менше 10 учнів. Особливо складне становище у сільській місцевості. Зрозуміло, що про ефективну школу, як з позиції якості освіти, так і з позиції раціонального використання коштів, тут не йдеться. Проаналізувавши співвідношення між учителями і учнями можемо сказати, що в Україні на одного учителя припадає лише 8,4 учня, а в Тернопільській області це співвідношення складає 1 до 6,1, ще у 14 областях цей показник є нижчим від загальноукраїнського. Найбільше учнів на одного учителя випадає у м. Києві – 10,5 : 1. Але і в столиці майже 40 відсотків шкіл мають наполовину, а то й на 70 відсотків менший контингент учнів від їх проектного потенціалу. Зважаючи на цю обставину, якість шкільної освіти в Україні мала б бути досить високою. Проте, це далеко не так. Маємо ряд причин, що зумовлюють неефективність існуючої шкільної системи. Одна з перших – відсутність конкуренції серед учителів через низьку заробітну плату, а в сільській місцевості – відсутність відповідних соціально-культурних умов для повноцінного життя. Змінити таке становище може перехід на контрактну форму оплати праці, відмова від консервативної моделі школи, на місце якої у сільській місцевості може прийти школа-родина, або будинок учителя, ідея яких почала реалізовуватися десять років тому, але для її здійснення нічого суттєвого так і не було зроблено. Звісно, що такий підхід може реалізовуватися стосовно школи першого ступеня. Але для цього варто було б подовжити навчання у початковій школі на один рік з 6 до 11 років, внести зміни до відповідного закону та затвердити

положення, у якому передбачити умови фінансового забезпечення школи-родини чи будинку учителя та відповідних умов оплати праці. Загалом навчання у сільській школі має значні переваги, адже дитина перебуває у постійному контакті з природою, родина залучає її до посильної праці на присадибних ділянках, у догляді за тваринами тощо. На жаль, ця перевага не належним чином використовується шкільною освітою, яка культивує вивчення світу природи не в контакті з нею, а за підручниками у шкільних класах. Навчання має вийти за межі приміщень, як це робив Сухомлинський, переносячи навчання на шкільні ділянки – царство землі, шкільну фабрику органічних добрив, сад, виноградник, пасіку, мальвові гаї, алеї троянд, голубник, адже жоден підручник чи мультимедійна презентація не можуть замінити реальний світ природи. У цьому контексті необхідно позбутися наших стереотипів щодо ролі шкільних підручників, більшість з яких варто замінити максимально можливою кількістю різноманітних дидактичних засобів, включенням у навчальний процес найважливіших елементів природи і життя суспільства. Замість школи, яка дає готові знання, має прийти школа, де формується світогляд у процесі досліджень. Ще Песталоцці пропонував стати на «природний шлях пізнання, спостережень і досліджень». Навчання у початковій школі має завершуватися формуванням, за визначенням академіка О.Савченко, ключової компетентності – вміння учитися, що надто важко здійснити в умовах знанневої парадигми.

Хочу привернути увагу до ще однієї, надзвичайно важливої проблеми сільської малокомплектної школи. Парадокс, але навіть тоді, коли на заняття до учителя приходять декілька учнів, він працює за технологією класно-урочної системи. Український учитель, в переважній більшості, виявився неготовим до індивідуальної навчальної роботи. Таке становище виникло з вини начальних закладів, що здійснюють підготовку і підвищення кваліфікації учителя. На жаль, проблема загнана у глухий кут і держава, в особі органів місцевого самоврядування, продовжує нераціонально витратити ресурси, не отримуючи взамін компетентної особистості. А в умовах скорочення народжуваності,

різкого зменшення населення країни, якість кожної людини є особливо важливою. І в цьому контексті варто вести розмову про деякі надзвичайно важливі аспекти початкової освіти в Україні. Є доволі аргументовані запитання до щойно затверджених стандартів освіти. На мою думку, варто відмовитися від стандартів змісту освіти та перейти до стандартів її якості.

Загалом необхідно надати максимально можливу свободу у частині концепцій, форм і методів реалізації змісту освіти. Насамперед, мова має йти про концепцію початкової освіти, у якій максимально можливо реалізуватиметься принцип природо відповідності, у якій на першому плані має стояти розвиток конкретної особистості та реалізація індивідуальної навчальної траєкторії, а не виконання програми чи навчального плану.

Загалом в Україні варто ще раз повернутися до питання щодо структури середньої освіти. В умовах повернення до 11-річного навчання це може виглядати таким чином:

- початкова школа – 1-5 клас;
- основна школа (гімназія) – 6-8 клас;
- старша школа (ліцей) – 9-11 клас.

Така структура відповідатиме соціальним реаліям суспільства, дозволить сформувати більш ефективну мережу початкових шкіл, у тому числі й у містах, що є нагальною потребою з огляду на вікові особливості учнів початкової та старшої шкіл. Цьому якраз сприяє демографічна ситуація. Така структура у контексті пропонованих змін створює передумови для набуття початкової освіти за місцем проживання дитини та вирішення проблеми підвезення до школи учнів які досягли 11 річного віку. Основній школі у цій моделі відводиться доволі важлива місія, адже вона покликана сформувати провідні знаннєві компетенції та підготувати учня до свідомого вибору майбутнього профілю навчання. А відтак концептуально має відповідати цій місії. Як і в початковій школі, тут необхідно відмовитися від абсолютизації ролі друкованого підручника, що містить готове знання. Можливо настав час відмовитися від централізованої закупівлі шкільних підручників, як

малоефективною, та передати кошти на придбання підручників безпосередньо школі, залишивши за міністерством і НАПН питання надання відповідних грифів. На жаль, маємо визнати, що підручники підривають устої, на яких покликана засновуватися сучасна школа. Ще автор «Проекту української школи» (1913 р.) Я. Чепіга зазначав: «Наукові винаходи й знання повинні ... опиратися не на книгу, а на факт, не на віру тільки сказаному й прочитаному, а на висновки й з власного досвіду» [1, с. 35].

Однією з найбільш важливих і нерозв'язаних проблем української школи є низький рівень практичних занять із предметів природничого циклу. Тут варто звернутися до нашого вітчизняного досвіду, зокрема, діяльності міжшкільних комбінатів. Створення за їх моделлю науково-дослідних центрів може стати найбільш ефективним вирішенням питання. Концентрація усіх ресурсів природничої і технологічної освіти в таких центрах створить умови для нової якості освіти. Окрім того, це вигідно з економічної точки зору, оскільки вартісним обладнанням буде забезпечуватися не кожна школа, а доступ до нього матимуть усі учні.

Слід зауважити, що запроваджена минулого року модель дворічної старшої школи не може ефективно реалізувати завдання профільного навчання. У контексті забезпечення профільного навчання варто розглянути потенціал коледжів (колишніх технікумів та училищ), а також системи професійно-технічного навчання. Для цього їх необхідно передати на місцевий бюджет, який із урахування регіональних умов і загальнонаціональної стратегії зможе вибудувати мобільну мережу навчальних закладів та забезпечити ефективне використання наявних людських, фінансових і матеріальних ресурсів.

Загалом сучасна українська шкільна освіта має відійти від абсолютизації колись ефективної класно-урочної системи, але для цього їй потрібен учитель з іншою філософією, що у свою чергу вимагає концептуальних змін системи підготовки і підвищення кваліфікації учителів. Школа потребує різнобічно підготовленого учителя, цікавого, актуального, компетентного, тобто такого, який адекватно реагує на постійні виклики і зміни, з якими він повсякчас

перетинається, а найголовніше такого, який добре обізнаний у сфері людинознавства. Вважаю, що учитель школи, щонайменше початкової, має бути учителем-дослідником, готовим вести психолого-педагогічні спостереження за розвитком дітей, робити відповідні узагальнення та вносити корективи, надавати консультації батькам та вміти вносити відповідні корективи до навчального процесу. Відтак початковій школі потрібен випускник магістратури. Наш Університет працюватиме над концепцією підготовки саме такого вчителя. Загалом в українських університетах набуто значного позитивного досвіду щодо підготовки педагогів. Зважаючи на це, необхідно відкрити простір для реалізації різних концепцій, не замикаючись на одній, як це було раніше і є нині. Освіта потребує створення конкурентного середовища ідей, концепцій, підходів, методик, технологій і звісно конкуренції за право зайняти посаду учителя.

Мені довелося пізнати середню освіту з різних позицій. Як і всі інші, я розпочав її з позиції учня, а пізніше студента педагогічного інституту, вчителя, директора двох шкіл, керівника районного і обласного управлінь освіти, заступника міністра освіти і науки, зрештою ректора університету та науковця, який досліджує освіту. Це дає мені підстави стверджувати, що Україна не використовує найбільший потенціал свого інноваційного розвитку, який криється в людині та її освіті. Інтелект людини ще не став найважливішим чинником розвитку українського суспільства. За умови модернізації освіти, що має передбачати зміну орієнтації з утримання громіздкої та неефективної мережі на розвиток особистості, цільового фінансування перспективних наукових досліджень та їх впровадження у поєднанні з наявними природними ресурсами та вигідним геополітичним розташуванням вже через 15 – 20 років можемо мати іншу, модерну Україну.

Підсумовуючи сказане, варто наголосити, що в умовах нового еволюційного поступу Україна зможе досягти значних успіхів якщо її реальним пріоритетом стане розвиток людини.

Список використаних джерел:

1. Березівська Л. Д. Реформи шкільної освіти в Україні у ХХ столітті: документи, матеріали і коментарі: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.: хрестоматія / Л.Д. Березівська; Ін-т педагогіки НАПН України. – Луганськ: ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2011. – 384 с.
2. Бэкон Ф. Сочинения в двух томах. 2-е испр. и доп. изд. Т.1. / Сост., общ. ред. и вступит. статья А.Л. Субботина / – М.: Мысль, 1977. – 567 с.
3. Кант И. Сочинения. В 8-ми т. – Т.8. – М.: Чоро 1994. – 718 с.
4. Кифишин А. Г. Древнее святилище Каменная могила. Опыт дешифровки протошумерского архива XII-III тыс. до н.э. Том I. – К.: Аратта, 2001. – 872 с.
5. Песталоцци Й.-Г. Избр. пед. соч. в 2-х т. – Т. 1. – М.: Педагогика, 1981. – 333 с.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5-ти т. – Т.4. – К.: Радянська школа, 1976. – 640 с.
7. Тоффлер Е. Третья хвиля. – К.: Всесвіт, 2000. – 480 с.

Огневьюк В. А.

Школьное образование в контексте семи эволюционных ступеней

Статья посвящена историческому обзору идеи и эволюции образования, выделено и охарактеризовано семь основных этапов – «эволюционных ступеней» школьного образования.

Ключевые слова: воспитание, школьное образование, эволюционный этап, Homo educatus, человек образованный.

Ognevyuk V.

School Education in the Context of Seven Evolutional Stages

The article is devoted to the historical and philosophical review of idea and evolution of education, seven main phases have been isolated and characterized – «evolutionary stages» of school education.

Keywords: upbringing, school education, evolutionary stage, Homo educatus, educated man.